

بررسی رضایتمندی دانشجویان از فرآیند انجام پایان‌نامه و عوامل مرتبط با آن در دانشگاه علوم پزشکی تبریز

غلامعلی دهقانی^{۱*}، محمد یمنی‌دوزی سرخابی^۲

۱. کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، کارشناس ارشد امور آموزشی و پژوهشی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، ایران
۲. دکترای تخصصی علوم تربیتی، استاد گروه علوم تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
• دریافت مقاله: ۸۶/۱۱/۲۱ • پذیرش مقاله: ۸۷/۵/۳۱

زمینه و هدف: اطمینان از کسب تجربه پژوهشی توسط دانشجویان یکی از اصلی‌ترین اهداف فرآیند انجام پایان‌نامه و ارزیابی رضایتمندی دانشجویان یکی از مهم‌ترین چالش‌های این فرآیند می‌باشد. هدف این پژوهش بررسی میزان رضایتمندی دانشجویان از فرآیند انجام پایان‌نامه و عوامل مرتبط با آن در دانشگاه علوم پزشکی تبریز بود.

روش کار: در این مطالعه توصیفی، ۱۰۰ نفر از دانشجویان پزشکی، دندان‌پزشکی و داروسازی که ضمن دفاع از پایان‌نامه خود در مرحله فراغت از تحصیل قرار داشتند به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شدند. داده‌ها توسط پرسش‌نامه‌ای که روایی و پایایی آن مورد تأیید قرار گرفته بود، جمع‌آوری گردید.

یافته‌ها: نتایج حاکی از آن بود که میانگین (انحراف معیار) نمره عوامل سرپرستی پایان‌نامه، توسعه مهارت علمی، بنیادهای پژوهش، توسعه مهارت پژوهشی و فرآیند ارزیابی پایان‌نامه به ترتیب $3/31 (\pm 0/95)$ ، $3/42 (\pm 0/71)$ ، $2/26 (\pm 0/80)$ ، $3/37 (\pm 0/70)$ و $3/47 (\pm 0/92)$ بودند. میانگین نمره عامل بنیادهای پژوهش به‌طور معنی‌داری نسبت به سایر عوامل کمتر بود ($P=0/0001$). میانگین نمره رضایتمندی دانشجویان دختر در خصوص عوامل بنیادهای پژوهش و توسعه مهارت پژوهشی، نسبت به دانشجویان پسر بیشتر و دارای تفاوت معنی‌داری بود (به ترتیب $P=0/026$ و $P=0/04$). نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد که کمترین میزان رضایتمندی دانشجویان در زمینه "برنامه‌ریزی سمینارهای علمی"، "حمایت مالی از فعالیت‌های پژوهشی" و "جو علمی و پژوهشی" بود که هر سه مربوط به عامل بنیادهای پژوهشی بودند. از آنجا که زیر ساخت و جو پژوهشی از عوامل مهم در فعالیت‌های پژوهشی هستند، توجه به این موضوع باید در صدر الویت‌های برنامه‌ریزی آموزش عالی قرار گیرد.

کلید واژه‌ها: رضایتمندی، فرآیند انجام پایان‌نامه، دانشجو

* نویسنده مسؤول: سازمان مرکزی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی، خیابان گلگشت، تبریز، ایران.

• Email: ali_1018@yahoo.com

• تلفن: ۰۴۱۱-۳۳۴۷۷۳۳ • نمابر: ۰۴۱۱-۳۳۴۷۷۳۳

مقدمه

پژوهش از پایه‌های اساسی و عمده در توسعه جوامع محسوب می‌گردد، به طوری که هیچ‌گونه حرکت علمی و منطقی بدون پشتوانه تحقیقات امکان‌پذیر به نظر نمی‌رسد. در واقع پژوهش اصلی‌ترین نیروی محرکه جامعه در مسیر ترقی و توسعه است و یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه تلقی می‌گردد (۱،۲). مرکز ثقل و هسته اصلی هر نظام آموزش عالی، فراگیران (دانشجویان) آن هستند و تمام تلاش‌های بخش‌های مختلف دانشگاه به منظور ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار و عملکرد دانشجویان صورت می‌گیرد.

دانشجویان به عنوان دروندادهای نظام دانشگاهی دارای ویژگی‌های ممتاز و با اهمیتی هستند. وضعیت آنها در هنگام ورود به دانشگاه، رفتارهای آموزشی آنان در حین تحصیل در دانشگاه و قابلیت‌های کسب شده آنان هنگام خروج از محیط آموزشی دانشگاه از مؤلفه‌های مهم و اساسی است که شایسته است به نحو مطلوب مورد بررسی علمی قرار گیرد (۳).

پژوهش در بُعد دانشجویی، اصلی‌ترین نمود خود را در واحد پایان‌نامه نمایان ساخته و دانشجویان با انتخاب این واحد قدرت ابتکار، اعتماد به نفس و پشتکار خود را با روح جستجوگر خویش در هم آمیخته و حاصل آن را در قالب پایان‌نامه ارائه می‌دهند. بنابراین می‌توان ادعا کرد که پایان‌نامه نخستین گام نظام‌مند در بُعد پژوهش است که دانشجویان با آن آشنا می‌شوند (۴). یکی از فعالیت‌های پژوهشی در دانشگاه‌های علوم پزشکی، ارائه پایان‌نامه توسط دانشجویان دکترای حرفه‌ای است که به‌عنوان معیاری برای ارزیابی توانایی فردی در زمینه تحقیق علمی و همچنین کسب مهارت‌های بیشتر تجربی و بالینی دانشجو به کار می‌رود (۵).

کیفیت آموزشی و پژوهشی از جمله دغدغه‌هایی است که همیشه نظام‌های دانشگاهی برای دستیابی به آن تلاش می‌کنند. ارتقای مستمر کیفیت آموزش عالی مستلزم استفاده از ارزیابی آموزشی است (۶). ارزیابی کیفیت سرپرستی و تجربیات پژوهشی دانشجویان فارغ‌التحصیل در مقاطع دکترا و کارشناسی

ارشد یکی از مناسب‌ترین روش‌ها جهت ارزیابی اثربخشی دانشگاه‌ها می‌باشد. طی مطالعه‌ای که توسط مارش (Marsh)، و همکاران در کشور استرالیا (۲۰۰۲) صورت گرفته است، شش عامل در میزان رضایتمندی دانشجویان از فرآیند انجام پایان‌نامه آنها مؤثر شناخته شد که این عوامل عبارت از سرپرستی پایان‌نامه، توسعه مهارت، جو عمومی و علمی، فرآیند ارزیابی پایان‌نامه (وضعیت عمومی دفاع از پایان‌نامه)، شفافیت اهداف و انتظارات (شفافیت انجام فعالیت پژوهشی) و زیر ساخت می‌باشند (۷).

علی‌رغم وجود مقالات متعدد در زمینه بررسی پایان‌نامه‌ها در داخل کشور ولی به جهت اختصاصی بودن موضوع تحقیق حاضر (عوامل مرتبط با فرآیند انجام پایان‌نامه) به سؤالات این تحقیق پاسخی داده نشده است. نتایج مطالعه مارش از دانشگاه سیدنی غربی (University Western of Sydney 1999) که بر روی ۱۸۳۲ نفر از دانشجویان دکترا و تحصیلات تکمیلی از ۲۹ دانشگاه استرالیا و ۳ دانشگاه نیوزلند به عمل آمد، بین دانشگاه‌های مختلف از نظر تفاوت در پاسخ‌های PREQ (Postgraduate Research Experience Questionnaire) تفاوت معنی‌داری را نشان نداد (۷). انجمن فارغ‌التحصیلان استرالیا (Graduate Careers Council of Australia, 2001) در یک تحقیق گسترده، اطلاعات جمع‌آوری شده از کلیه دانشگاه‌های استرالیا در سال‌های ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰ را مورد بررسی قرار داد. نتایج حاصله حاکی از آن بود که در سال ۱۹۹۹ بیشترین رضایت دانشجویان مربوط به عامل شفافیت اهداف و انتظارات (۹۹ درصد) و کمترین رضایت مربوط به عامل جو عمومی و علمی (۴۴ درصد) بوده است. همچنین برای سال ۲۰۰۰، عوامل توسعه مهارت (۸۶ درصد) و اهداف و انتظارات (۸۴ درصد)، بیشترین رضایت و عامل جو عمومی و علمی (۳۳ درصد) کمترین رضایت دانشجویان را کسب کردند (۸). در بررسی دیگری توسط همین انجمن (۲۰۰۳) عوامل سرپرستی، توسعه مهارت و اهداف و انتظارات بیشترین میزان رضایت و عوامل جو عمومی و علمی، زیرساخت‌ها و

۷۵ درصد، توسعه مهارت‌ها ۶۱ درصد، سرپرستی پایان‌نامه ۸۴ درصد، نحوه دریافت حمایت علمی دانشگاه ۸۴ درصد، نحوه پیشرفت پژوهشی ۸۶ درصد که به ترتیب ده، پنج، پنج، چهار، دو و هفت درصد نسبت به سال ۲۰۰۳-۰۴ کاهش داشته است و برآورده شدن انتظارات پژوهشی ۷۸ درصد بود (۱۳). گزارش نهایی آکادمی آموزش عالی انگلستان (۲۰۰۷) نیز حاکی از آن بود که پاسخ‌دهندگان، عامل سرپرستی پژوهش را مهم‌ترین عامل در موفقیت برنامه‌های پژوهشی خود عنوان کرده‌اند (۱۴). دانشگاه جیمز کوک استرالیا (James Cook University, 2007) در گزارش خود نتایج مربوط به اجرای PREQ در طول سال‌های ۲۰۰۴ الی ۲۰۰۷ را چنین عنوان کرده است که بیشترین و کمترین میزان رضایت به ترتیب مربوط به توسعه مهارت (۹۰ درصد) و جو عمومی و علمی (۶۰ درصد) می‌باشد. این در حالی است که میزان رضایت برای هر عامل در سال ۲۰۰۷ نسبت به سال ۲۰۰۶ کاهش یافته است و بیشترین کاهش (با ۱۶ درصد نسبت به سال ۲۰۰۶) مربوط به عامل ارزیابی پایان‌نامه می‌باشد (۱۵).

دانش‌آموختگان یک گروه آموزشی، وضعیت کیفیت آموزشی و پژوهشی گذشته آن را به خوبی به تصویر می‌کشند. آنان مهم‌ترین برون‌داد نظام دانشگاهی هستند و قابلیت‌های آنها در سه بعد دانش، نگرش و مهارت قابل ارزیابی می‌باشد (۱۶). دانشگاه‌ها و نهادهای آموزش عالی کشور به دلیل گرفتاری‌ها و مسائل متعدد، کمتر فرصت این را داشته‌اند تا بر نظرات دانشجویان و فارغ‌التحصیلان خود، که دریافت‌کنندگان اصلی آموزش عالی هستند وقوف پیدا کنند و بررسی نمایند که آیا آموزش عالی در بستری صحیح و مناسب حرکت می‌کند و یا آن چنین نیست و کوشش‌ها فاقد جهت هستند. تحقیق حاضر حرکتی بود در این راستا یعنی از آنجا که تا به حال هیچ‌گونه بررسی در مورد رضایتمندی دانشجویان از فرآیند انجام پایان‌نامه در دانشگاه علوم پزشکی تبریز انجام نشده بود، ضرورت انجام تحقیق احساس شد و این پژوهش با هدف بررسی میزان رضایت از عوامل مرتبط با فرآیند انجام پایان‌نامه

آزمون پایان‌نامه کمترین میزان رضایت دانشجویان در طول سال‌های ۱۹۹۹ الی ۲۰۰۲ را کسب نمودند (۹). در تحقیق مؤسسه تکنولوژی ملبورن رویال (Royal Melbourne Institute of Technology) میزان رضایت فارغ‌التحصیلان از عامل توسعه مهارت، شفافیت اهداف و انتظارات پژوهشی و جو علمی به ترتیب ۸۰ درصد، ۷۵ درصد و ۴۵ درصد عنوان شده است. این در حالی است که میزان رضایت فارغ‌التحصیلان در خصوص تلاش استاد راهنما برای درک مشکلاتی که دانشجویان با آنها روبرو بودند برابر ۷۰ درصد، میزان راهنمایی‌های استاد راهنما در خصوص ادبیات پژوهشی در حدود ۴۵ درصد، فراهم کردن امکانات و زیرساخت‌ها ۵۰ درصد، پشتیبانی مالی در حدود ۴۰ درصد و جو گروه برای گرایش به پژوهش ۳۴ درصد (کمترین سطح رضایت) بود. همچنین رضایت کلی دانشجویان دختر نسبت به دانشجویان پسر در سطح کمتری قرار داشت (۱۰). ارزیابی دانشگاه سیدنی (University of Sydney, 2004) در خصوص کیفیت عوامل مؤثر بر تجربه پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی نشان داد که رضایت کلی دانشجویان فارغ‌التحصیل از فرآیند انجام پایان‌نامه در سال‌های ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳ به ترتیب ۷۳ و ۷۵ درصد می‌باشد که بیشترین رضایت مربوط به عوامل کیفیت سرپرستی و توسعه مهارت‌ها (به ترتیب با ۷۱ و ۷۶ درصد برای ۲۰۰۲ و ۷۲ و ۷۶ درصد برای ۲۰۰۳) و کمترین رضایت مربوط به عوامل زیر ساخت‌ها و جو عمومی و علمی (به ترتیب با ۵۸ و ۵۲ درصد برای ۲۰۰۲ و ۵۹ و ۵۴ درصد برای ۲۰۰۳) بود (۱۱). بررسی‌های صورت گرفته در دانشگاه سیدنی (۲۰۰۵) نشان داد که در طول سال‌های ۲۰۰۲ الی ۲۰۰۵ هر ساله به‌طور مشابه بیشترین و کمترین میزان رضایت به ترتیب با عوامل توسعه مهارت (۹۸ درصد) و جو عمومی و علمی (۷۸ درصد) بوده است (۱۲). نتایج تحقیق دانشگاه ادینبورگ انگلستان (University of Edinburgh, 2005) حاکی از آن بود که در سال ۲۰۰۴-۰۵ رضایت دانشجویان از نحوه حمایت دانشگاه از تحقیقات گروهی خارج از دانشگاه

در دانشجویان رشته‌های پزشکی، دندان پزشکی و داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تبریز طراحی گردید.

روش کار

در این پژوهش توصیفی، جامعه آماری کلیه دانشجویان مقطع دکترای حرفه‌ای دانشگاه علوم پزشکی تبریز بودند که از تاریخ ۸۵/۵/۱ لغایت ۸۵/۱۰/۱ موفق به دفاع از پایان‌نامه خود شده و در شرف فارغ‌التحصیلی قرار داشتند. با توجه به این‌که فرآیند انجام پایان‌نامه در دانشکده‌های پزشکی، دندان پزشکی و داروسازی از نظر سیستم اداری، سرپرستی، امکانات، زیرساخت‌ها و سایر عوامل مؤثر با هم تفاوت داشته و یک جامعه ناهمگن را تشکیل می‌دادند از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شد و ۱۰۰ نفر به روش اختصاصی متناسب (پزشکی ۴۷ نفر، دندان پزشکی ۲۸ نفر و داروسازی ۲۵ نفر) انتخاب شدند.

در این تحقیق رضایتمندی دانشجویان از عوامل مرتبط با فرآیند انجام پایان‌نامه با استفاده از پرسش‌نامه PREQ مورد بررسی قرار گرفت. پرسش‌نامه حاوی ۲۸ گویه بود که دیدگاه افراد مورد مطالعه را در خصوص عامل‌های سرپرستی پایان‌نامه (۸ گویه)، توسعه مهارت علمی (۴ گویه)، بنیادهای پژوهش شامل زیرساخت و جو علمی و پژوهشی (۸ گویه)، توسعه مهارت پژوهشی (۴ گویه)، فرآیند ارزیابی پایان‌نامه (۳ گویه) و با طیف پنج درجه‌ای لیکرت (از خیلی کم تا خیلی زیاد) اندازه‌گیری می‌کرد. گویه‌های پرسش‌نامه پس از ترجمه، در چندین نوبت مورد بازنگری واقع گردید و در نهایت روایی محتوای پرسش‌نامه از طرف اساتید و صاحب‌نظران مورد تأیید قرار گرفت و ضریب پایانی ثابت درونی آن در یک مطالعه آزمایشی بر روی ۲۵ نفر و با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۳ به دست آمد که از حد بسیار خوب و عالی محسوب می‌شود. با توجه به میزان توافق پاسخ‌دهندگان با مفهوم هر سؤال، نمره ۱ برای "خیلی کم"، ۲ برای "کم"، ۳ برای "متوسط"، ۴ برای "زیاد" و ۵ برای "خیلی زیاد" در نظر

گرفته شد. برای به دست آوردن درصد نمره رضایت آزمودنی‌ها، نمره به دست آمده برای هر سؤال به درصد تبدیل گردید که مجموع نمرات آیت‌های مربوط به هر عامل، میزان رضایت کل آن عامل و مجموع نمرات عامل‌ها، میزان رضایت کل جامعه مورد مطالعه را نشان می‌داد. با توجه اطلاعات دریافتی از آموزش دانشکده‌ها مبنی بر اتمام مرحله دفاع و دریافت نمره پایان‌نامه توسط مشمولین نمونه، پرسش‌نامه به صورت حضوری در اختیار آنان قرار داده شد و پس از تکمیل، جمع‌آوری گردید. به منظور پردازش، توصیف و تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری SPSS.V.15 و شاخص‌های مرکزی و پراکندگی و تحلیل واریانس یک‌راهه، آزمون تعقیبی توکی، ضریب همبستگی پیرسون و آزمون t برای گروه‌های مستقل، استفاده شد.

یافته‌ها

در این مطالعه توصیفی، تعداد صد پرسش‌نامه توسط آزمودنی‌ها تکمیل گردید. ۶۰ درصد از پاسخ‌دهندگان مجرد و ۴۰ درصد متأهل بودند. میانگین (انحراف معیار±) سن پاسخ‌دهندگان ۲۷ (±۴/۶) سال بود که ۵۱ درصد آنها در محدوده سنی ۲۵-۲۳ و ۴۹ درصد در محدوده سنی ۴۴-۲۶ قرار داشتند. ۴۵ درصد آنها در طول تحصیل با خانواده، ۳۷ درصد در خوابگاه مجردی، ۱۳ درصد در خانه شخصی مجردی و تنها ۵ درصد در خوابگاه متأهلی ساکن بودند. همان‌گونه که جدول ۱ نشان می‌دهد یافته‌ها حاکی از آن بود که در سطح دانشگاه، عامل بنیادهای پژوهش (۳۱/۴۳ درصد) و فرآیند ارزیابی پایان‌نامه (۶۱/۸۳ درصد) به ترتیب کمترین و بیشترین میزان رضایت دانشجویان از عوامل مرتبط در فرآیند انجام پایان‌نامه را به دست آوردند. هم‌چنین عامل بنیادهای پژوهش در سطح دانشکده‌های پزشکی، دندان پزشکی و داروسازی نیز کمترین میزان رضایت را داشت (به ترتیب ۲۰/۴۱، ۴۳/۵۲ و ۳۸/۶۲ درصد). بیشترین میزان رضایت دانشکده‌های پزشکی و دندان پزشکی با عامل فرآیند ارزیابی

پایان‌نامه (به‌ترتیب ۶۱/۵۲ و ۶۷/۵۵ درصد) و دانشکده داروسازی با عامل توسعه مهارت علمی (۶۳ درصد) بود.

جدول ۱: میزان رضایتمندی دانشجویان از عوامل مرتبط با فرآیند انجام پایان‌نامه

عامل	میانگین نمره رضایت بر مبنای صد			دانشکده
	پزشکی	دندان پزشکی	داروسازی	
سرپرستی پایان‌نامه	۵۲/۰۶	۶۶/۲۹	۵۹/۲۵	۵۷/۸
توسعه مهارت علمی	۵۷/۰۲	۶۴/۴۶	۶۳	۶۰/۶۰
بنیادهای پژوهش (زیرساخت و جو پژوهشی)	۲۰/۴۱	۴۳/۵۲	۳۸/۶۲	۳۱/۴۳
توسعه مهارت پژوهشی	۵۵/۳۱	۶۴/۵۰	۶۰/۷۵	۵۹/۲۵
فرآیند ارزیابی پایان‌نامه	۶۱/۵۲	۶۷/۵۵	۵۶	۶۱/۸۳

در جدول ۲، نتیجه مقایسه میانگین نمره عامل‌ها در هر دانشکده با استفاده از تکنیک تحلیل واریانس یک‌راهه ارائه شده است. همان طوری که مشاهده می‌شود تفاوت میانگین عامل‌ها در سطح هر سه دانشکده و دانشگاه تفاوت معنی‌داری را نشان داد ($P=0/0001$). نتایج آزمون تعقیبی توکی جهت بررسی تفاوت بین میانگین هر عامل با عوامل دیگر (به‌صورت جفتی) در سطح هر دانشکده و هم چنین دانشگاه حاکی از آن بود که تفاوت میانگین عامل بنیادهای پژوهش (زیرساخت و جو پژوهشی) با میانگین سایر عوامل تفاوت آشکاری داشته و کمترین میزان رضایتمندی دانشجویان را جلب کرده است.

در جدول ۲، نتیجه مقایسه میانگین نمره عامل‌ها در هر دانشکده با استفاده از تکنیک تحلیل واریانس یک‌راهه ارائه شده است. همان طوری که مشاهده می‌شود تفاوت میانگین عامل‌ها در سطح هر سه دانشکده و دانشگاه تفاوت معنی‌داری را نشان داد ($P=0/0001$). نتایج آزمون تعقیبی توکی جهت بررسی تفاوت بین میانگین هر عامل با عوامل دیگر (به‌صورت جفتی) در سطح هر دانشکده و هم چنین دانشگاه حاکی از آن بود که تفاوت میانگین عامل بنیادهای پژوهش (زیرساخت و جو پژوهشی) با میانگین سایر عوامل در سطح هر سه دانشکده و هم چنین دانشگاه با ۹۹ درصد اطمینان معنی‌دار شده است.

جدول ۲: مقایسه میانگین نمره رضایتمندی دانشجویان از عوامل مرتبط با فرآیند انجام پایان‌نامه به تفکیک دانشکده

شاخص‌ها	سرپرستی پایان‌نامه (انحراف معیار $\pm$ میانگین)	توسعه مهارت علمی (انحراف معیار $\pm$ میانگین)	بنیادهای پژوهش (انحراف معیار $\pm$ میانگین)	توسعه مهارت پژوهشی (انحراف معیار $\pm$ میانگین)	فرآیند ارزیابی پایان‌نامه (انحراف معیار $\pm$ میانگین)	نتیجه آتالیز واریانس یک‌طرفه
پزشکی	۳/۰۸ $\pm$ ۱/۰۱	۳/۲۸ $\pm$ ۰/۷۴	۱/۸۲ $\pm$ ۰/۶۱	۳/۲۱ $\pm$ ۰/۶۰	۳/۴۶ $\pm$ ۰/۸۴	$P=0/0001$
دندان پزشکی	۳/۶ $\pm$ ۰/۸۵	۳/۵۸ $\pm$ ۰/۷۲	۲/۷۴ $\pm$ ۰/۷۵	۳/۵۸ $\pm$ ۰/۷۹	۳/۷۰ $\pm$ ۱/۰۴	$P=0/0001$
داروسازی	۳/۳۷ $\pm$ ۰/۸۵	۳/۵۲ $\pm$ ۰/۶۱	۲/۵۵ $\pm$ ۰/۷۴	۳/۴۳ $\pm$ ۰/۷۲	۳/۲۴ $\pm$ ۰/۹۱	$P=0/0001$
کل	۳/۳۱ $\pm$ ۰/۹۵	۳/۴۲ $\pm$ ۰/۷۱	۲/۲۶ $\pm$ ۰/۸۰	۳/۳۷ $\pm$ ۰/۷۰	۳/۴۷ $\pm$ ۰/۹۲	$P=0/0001$

پیش از دانشجویان پسر بود. در مورد وضعیت تأهل تنها میزان رضایت از عامل بنیادهای پژوهش، تفاوت معنی‌داری را نشان داد به طوری که دانشجویان متأهل میانگین نمره بیشتری نسبت به دانشجویان مجرد داشتند (جدول ۳).

مقایسه میانگین رضایت دانشجویان از عوامل مرتبط با فرآیند انجام پایان‌نامه بر حسب جنسیت در خصوص عامل بنیادهای پژوهش و توسعه مهارت پژوهشی تفاوت معنی‌داری را نشان داد. در هر دو مورد میانگین نمره رضایتمندی دانشجویان دختر

جدول ۳: مقایسه میانگین نمره رضایتمندی از عوامل مرتبط با فرآیند انجام پایان نامه بر حسب جنسیت و وضعیت تأهل

عامل	متغیر	سطوح متغیر	میانگین	انحراف معیار	نتیجه آزمون t
سرپرستی پایان نامه	جنسیت	مرد	۳/۳۱	۱/۰۶	۰/۹۸
		زن	۳/۳۲	۰/۸۶	
	وضعیت تأهل	مجرد	۳/۲۰	۱/۰۶	۰/۱۴۴
		متأهل	۳/۴۸	۰/۷۵	
توسعه مهارت علمی	جنسیت	مرد	۳/۲۹	۰/۷۶	۰/۰۶۶
		زن	۳/۵۵	۰/۶۵	
	وضعیت تأهل	مجرد	۳/۴۲	۰/۶۹	۰/۹۹۱
		متأهل	۳/۴۳	۰/۷۵	
بنیادهای پژوهشی (زیرساخت و جو پژوهشی)	جنسیت	مرد	۲/۰۷	۰/۸۴	۰/۰۲۶
		زن	۲/۴۲	۰/۷۳	
	وضعیت تأهل	مجرد	۲/۱۲	۰/۶۳	۰/۰۳۶
		متأهل	۲/۴۶	۰/۷۱	
توسعه مهارت پژوهشی	جنسیت	مرد	۳/۲۲	۰/۷۲	۰/۰۴۰
		زن	۳/۵۰	۰/۶۶	
	وضعیت تأهل	مجرد	۳/۲۹	۰/۶۴	۰/۱۷۲
		متأهل	۳/۴۹	۰/۷۷	
فرآیند ارزیابی پایان نامه	جنسیت	مرد	۳/۵۸	۰/۸۴	۰/۲۷۰
		زن	۳/۳۸	۰/۹۸	
	وضعیت تأهل	مجرد	۳/۴۴	۰/۹۷	۰/۶۴۹
		متأهل	۳/۵۳	۰/۸۴	

بحث و نتیجه گیری

نتایج نشان داد که دانشجویان از عامل بنیادهای پژوهش کمترین رضایتمندی (۳۱/۴۳ درصد) و از عوامل فرآیند ارزیابی پایان نامه، توسعه مهارت علمی و توسعه مهارت پژوهشی (به ترتیب ۶۱/۸۳، ۶۰/۶ و ۵۹/۲۵ درصد) بیشترین رضایت را داشتند. همچنین میانگین نمره رضایتمندی از عامل بنیادهای پژوهش در هر یک از دانشکده‌ها و در کل دانشگاه نسبت به سایر عوامل، بیشتر بود. بررسی‌ها نشان داد که در خصوص بیشترین و کمترین میزان رضایت از عوامل (ضمن چشم‌پوشی از تفاوت موجود در میزان رضایت) بین نتایج تحقیق حاضر و مطالعات سایر دانشگاه‌های خارجی به نوعی هم‌سویی وجود

برای بررسی رابطه بین میزان رضایتمندی از فرآیند انجام پایان نامه با سایر ویژگی‌های فردی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. بین سن و میانگین نمره رضایتمندی از عامل سرپرستی پایان نامه ($r=0/20, P=0/043$) و بنیادهای پژوهش ($r=0/27, P=0/006$)، همچنین بین نمره پایان نامه و میزان رضایت از عامل سرپرستی پایان نامه ($r=0/21, P=0/030$) و فرآیند ارزیابی پایان نامه ($r=0/24, P=0/014$) روابط مثبت ضعیف و بین سنوات تحصیلی و میزان رضایت از عامل بنیادهای پژوهش ($r=-0/26, P=0/009$) و توسعه مهارت پژوهشی ($r=-0/20, P=0/043$)، روابط منفی ضعیف به دست آمد.

۳/۷۱ و "دریافت راهنمایی مفید در خصوص ادبیات تحقیق" با میانگین ۲/۸۰ در بین گویه‌های مربوط به عامل سرپرستی پایان‌نامه به ترتیب بیشترین و کمترین میزان رضایت دانشجویان را کسب کردند. به عبارت دیگر در حالی که دانشجویان از در دسترس بودن استاد راهنمای خویش رضایت داشتند، در عین حال از نحوه راهنمایی ایشان در خصوص ادبیات پژوهش رضایت چندانی نداشتند. استادان راهنما در فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان نقش انگیزش‌گر را ایفا می‌کنند و با ارتقای توانایی علمی آنان، روحیه پژوهشگری و تحقیق دانشجویان نیز تقویت می‌شود که البته این کار در گرو این است که استادان اطلاعات و دانش خود را هم‌سو با نیازهای دانشی و مهارتی دانشجویان روزآمد کنند و مهارت‌های تعاملی خود را گسترش دهند و همچنین از راهنمایی متناسب با ایجاد باور و انگیزه در دانشجویان برای انجام فعالیت‌های پژوهشی استفاده کنند.

به طور کلی یافته‌های تحقیق حاضر به وضوح نشان داد که در جامعه مورد بررسی، میزان رضایت دانشجویان از فرآیند انجام پایان‌نامه در مقایسه با دانشگاه‌های پیشرفته (به‌خصوص دانشگاه‌های استرالیا) برای تمامی عوامل از میانگین کمتری برخوردار است که این مشکل نیز به سیاستگذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها، امکانات و زیرساخت دانشگاه‌ها مربوط می‌شود و طبیعی است که دانشگاه‌های ما در مقایسه با دانشگاه‌های کشورهای پیشرفته از امکانات و زیرساخت‌های ضعیف‌تری برخوردار هستند. در هر حال لازم است که مدیران و مسئولین دانشگاه‌ها، به‌طور کلی برای تمام عوامل دخیل در فرآیند انجام پایان‌نامه و به‌خصوص برای عامل بنیادهای پژوهش (زیرساخت و جو علمی و پژوهشی) توجهی خاص اعمال نموده و با اتخاذ تدابیر لازم در جهت ارتقای رضایتمندی دانشجویان از عوامل مؤثر در فرآیند انجام پایان‌نامه کوشا باشند. در نهایت با توجه به یافته‌های تحقیق پیشنهاد می‌گردد که در مطالعه‌ای گسترده در دانشگاه‌های علوم پزشکی سراسر کشور وضعیت عوامل مطرح شده در این تحقیق مورد بررسی

دارد. به‌طور مثال در مطالعه انجمن فارغ‌التحصیلان استرالیا (۲۰۰۰) نیز توسعه مهارت (۸۶ درصد) و جو علمی و پژوهشی (۳۳ درصد) به ترتیب بیشترین و کمترین میزان رضایت دانشجویان به دست آوردند (۸). بررسی‌های صورت گرفته در طول سال‌های ۲۰۰۲ الی ۲۰۰۵ در دانشگاه سیدنی (۲۰۰۵) نشان داده است که بیشترین و کمترین میزان رضایت به ترتیب برای عامل توسعه مهارت (۹۸ درصد) و جو علمی و پژوهشی (۷۸ درصد) بوده است (۱۲). گزارش دانشگاه جیمز کوک (۲۰۰۷) نیز حاکی از آن بود که میزان رضایت دانشجویان از عامل توسعه مهارت ۹۰ درصد بود و این در حالی است که برای جو علمی و پژوهشی میزان رضایت فقط ۶۰ درصد گزارش شده است (۱۵). بررسی صورت گرفته در انستیتو ملیبورن رویال (۲۰۰۳) نیز میزان رضایت ۸۰ درصد برای توسعه مهارت و ۴۵ درصد برای جو علمی و پژوهشی ارائه شده است (۱۰). بنابراین به وضوح مشخص است که اکثر مراکز آموزش عالی دنیا به نوعی درگیر مشکلات مربوط به حیطه زیرساخت و جو علمی و پژوهشی هستند. در این تحقیق از بین گویه‌های مربوط به عامل بنیادهای پژوهش (زیرساخت و جو علمی و پژوهشی) به گویه‌های "حمایت مالی از فعالیت‌های پژوهشی"، "برنامه‌ریزی سمینارهای علمی" و "جو علمی و پژوهشی" کمترین میانگین نمره اختصاص یافت (به ترتیب ۱/۷۲، ۱/۹۲، و ۱/۹۹). متأسفانه، دولتی بودن اعتبارات پژوهشی در دانشگاه‌ها موجب شده است تا بخش عظیمی از آن به‌هدر برود و محققان از امنیت مالی برخوردار نباشند که در صورت اصلاح قوانین مالی، اداری و تشویق بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در تحقیقات، می‌توان به بهبود فعالیت‌های پژوهشی امیدوار بود. در تحقیق حاضر بین میزان رضایت دانشجویان از عامل بنیادهای پژوهش با هر یک از سایر عوامل در سطح تمام دانشکده‌ها تفاوت معنی‌داری مشاهده گردید.

بررسی گویه‌های مربوط به عامل سرپرستی پایان‌نامه حاکی از آن بود که "در دسترس بودن استاد راهنما" با میانگین نمره

تسویه حساب از آموزش دانشکده اقدام نموده و روند صحیح نمونه‌گیری را با مشکل مواجه ساخته بودند. برای رفع این مشکل، ضمن اطلاع از تاریخ دقیق جلسه دفاع دانشجویان مشمول نمونه آماری، با حضور در محل برگزاری جلسه دفاع و پس از اتمام جلسه دفاع و مشخص شدن نمره پایان‌نامه دانشجویان نسبت به ارائه پرسش‌نامه‌ها و جمع‌آوری آنها اقدام لازم صورت پذیرفت.

قرار گیرد، چرا که لزوم طراحی یک فرآیند مستمر در خصوص PREQ جهت بررسی رضایتمندی دانشجویان از عوامل مؤثر در فرآیند انجام پایان‌نامه در دانشگاه‌های سراسر کشور ضروری به نظر می‌رسد.

محدودیت اصلی این مطالعه، تغییر برنامه زمانی جلسه دفاع برخی از دانشجویان و عدم رعایت کامل قوانین و مقررات آموزشی از طرف آموزش دانشکده‌ها بود. به طوری که برخی از دانشجویان قبل از برگزاری جلسه دفاع، نسبت به دریافت فرم

References

1. Eftekharzadeh A. National health research system from the viewpoint of international organization. Tehran: Publication Center of Medical Sciences Research; 2003: 22. [In Persian]
2. Aminipour MR, Ghasemi MH. Evaluation of research proposals and medical student's theses. Journal of Shaheed Sadoughi University of Medical Sciences and Health Services 2000; 8 (2): 86-90. [In Persian]
3. Mohammadi R, Fathabadi J, Yadegarzadeh GR, Mirzamohammadi MH, Parand K. Quality evaluation in higher education: Concepts, principles, approaches, criteria. 1st ed. Tehran: Publication Center of National Organization for Educational Testing; 2006: 110. [In Persian]
4. Organi H, Mahdavi R, Farajallahi AR, Mahjale Nayebi AR, Pourabbas R, Mohammad Alizad S, et al. Writing a thesis in Tabriz University of Medical Sciences. Tabriz: University of Medical Sciences, Office of Vice Chancellor for Research; 2004: 3. [In Persian]
5. Mirsamadi M, Chehrei A, Bagherzadeh AH. An investigation of methodological format preparation of these by medical students of Iran University of Medical Sciences and Health Services, 1999. Journal of Iran University of Medical Sciences 2003; 9 (32 (Special Issue)): 741-50. [In Persian]
6. Bazargan A. Quality and it's evaluation in higher education: A look at national and international experiences. Rahyaft Quarterly 1997; 15: 60-71. [In Persian]
7. Marsh HW, Rowe KJ, Martin A. PhD students' evaluations of research supervision: Issues, complexities, and challenges in a nationwide Australian experiment in benchmarking Universities. J High Educ 2002; 73 (3): 313-48.
8. Pender JP. Policy, Planning Academic Support, PREQ Report: 1999-2002. Postgraduate Research Experience Questionnaire. Graduate Careers Council of Australia. 2003. Available from: URL: <http://www.ecu.edu.au/GPPS/qatl/assets/pdf/PREQRep2002.pdf>.
9. Peddler PJ. Learning innovation and future technologies quality assurance unit. Postgraduate research experience questionnaire PREQ 2000 summary. Graduate Careers Council of Australia. 2003. Available from: URL: <http://www.ecu.edu.au/GPPS/qatl/assets/pdf/PREQRep2000.pdf>.
10. Barnacle R. Postgraduate Research Experience Questionnaire: PREQ 2003. Summary of results for Royal Melbourne Institute of Technology. 2003. Available from: URL: <http://mams.rmit.edu.au/kfj8j9ypwtynz.pdf>.
11. Ginns P. Quality assurance and improvement of the research higher degree experience at the University of Sydney. Paper presented at the Australian Universities Quality Forum, Adelaide, 2004. Available from: URL: http://auqa.edu.au/auqf/2004/proceedings/AUQF2004_Proceedings.pdf.
12. Postgraduate Research Experience Questionnaire 2005. University of Sydney. Available from: URL: <http://www.itl.usyd.edu.au/PREQ/reports.cfm>.

13. Jowett CL. Senates Postgraduate Studies Committee. Postgraduate Questionnaire for Research Students 2004/05. University of Edinburgh. Available from: URL: http://www.aaps.ed.ac.uk/committees/spgsc/postgraduate_questionnaire.htm
14. Chris P, Andria H, Malgorzata K, Lee H. Postgraduate Research Experience Survey – Final Report 2007. The Higher Education Academy. United Kingdom. Available from: URL: <http://hca.ltsn.ac.uk/assets/York/documents/ourwork/research/surveys/pres/PRESEExecutiveSummary.pdf>.
15. Rose R, Nick S-R. PREQ Report 2007. TLD Teaching Evaluation Group, James Cook University. Available from: URL: http://www.jcu.edu.au/teaching/idc/groups/public/documents/statistics/jcuprd_025473.pdf
16. Bazargan A. Educational Evaluation: (Concepts, Models and Operational Process). 4th ed. Tehran: SAMT Pub; 2005: 55-8. [In Persian]

Archive of SID